بررسی شاخص رفاه اجتماعی طی نیم قرن در مناطق شهری کشور

سیف ا... اسلامی[1]
Eslami@mefa.gov,ir

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

[1] سیف الله اسلامی، کارشناس اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی

چکیده :

دولت‌ها در دوره های زمانی خاصی، ناچار به مداخله در برخی امور تصدی‌گری می شوند. برخی از این مداخلات در حوزه رفاه اجتماعی و عمومی و به طور خاص افزایش در نرخ رشد اقتصادی به همراه گسترش حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر جهت کاهش فاصله طبقاتی و بهبود در توزیع درآمد در جامعه و نهایتا افزایش رفاه اجتماعی صورت می‌پذیرد.

نتایج بدست آمده از بررسی شاخص رفاه اجتماعی طی نیم قرن در مناطق شهری کشور نشان می‌دهد که پایین‌ترین رقم این شاخص با ۴۴/۸ واحد در سال ۱۳۴۸ و بالاترین رقم این شاخص با ۱۰۲/۲ واحد در سال ۱۳۸۶ بوقوع پیوسته است. در سال‌های بعد از۱۳۸۶، با وجود کاهش قابل ملاحظه ضریب جینی در مناطق شهری کشور، بدلیل منفی شدن نرخ رشد متوسط هزینه‌های واقعی خانوارها (بجز سال۱۳۸۹) شاخص رفاه اجتماعی با کاهش قابل توجهی طی سال‌های ۹۵-۱۳۸۷ مواجه شده است. رقم این شاخص در سال ۱۳۹۶ به ۸۵ واحد رسیده که کمتر از رقم شاخص رفاه اجتماعی در سال ۱۳۸۲ می‌باشد.

در زیر مجموعه امور اقتصادی، برای رسیدن به افزایش بالایی از شاخص رفاه اجنماعی، بطور همزمان نیاز به نرخ رشد بالای تولید ناخالص داخلی و کاهش ضریب جینی می‌باشیم. نتیجه ای که دسترسی به آن در شرایط کنونی بسیار دشوار بنظر می‌رسد. مگر اینکه تمامی حاکمیت با همراهی مردم با تلاش و کار طاقت فرسا و از خود گذشتگی به این مهم دست یابند.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

مقدمه:

برای بهبود رفاه اجتماعی، اجرای سیاست‌های مناسب پولی، مالی وطرف عرضه برای افزایش نرخ رشد تولید بهمراه سیاست‌های حمایتی از روش‌های مورد پذیرش کشورها در هر سطحی از توسعه اقتصادی است. از اهداف مهم برقراری پرداخت‌های انتقالی (یارانه ها) درخصوص مصرف، حمایت از طبقات ضعیف جامعه، افزایش رفاه آنان به همراه برقراری عدالت اجتماعی و اقتصادی است. دراین ارتباط نگاهی به روند پرداخت یارانه در کشور صورت می‌گیرد

پرداخت‌های انتقالی(اعطای یارانه)در ایران به اوایل دهه ۱۳۵۰ بازمی‌گردد. افزایش درآمدهای کشور که ناشی از افزایش قیمت جهانی نفت خام بدلیل شروع جنگ اسرائیل با مسلمانان بود، امکانات مالی و ارزهای خارجی زیادی را به کشور منتقل نمود. نبود سیاست مشخصی برای استفاده از امکانات فوق برای توسعه و پیشرفت کشور و هچنین عدم برنامه ریزی کشور پیرامون اتخاذ سیاست‌های مناسب در قبال تحول مذکور، باعث شد که حجم زیادی از منابع مذکور از طریق تبدیل ازرهای خارجی به ریال توسط بانک مرکزی و در نتیجه سرازیرشدن نقدینگی ایجاد شده به جامعه، گروه‌های خاصی از جامعه توانستند از امکانات ایجاد شده آن استفاده نموده ولی مناطق حاشیه‌ای شهرهای بزرگ، مناطق کوچک شهری و روستایی تنها معایب چنین تحولاتی را دریافت نمودند. این امر سبب ایجاد بی عدالتی اقتصادی (افزایش ضریب جینی) بین گروه‌ها و مناطق مختلف در کشور گردید. عوامل فوق به همراه افزایش هزینه‌های خانوارها و دولت و همچنین گسترش مصرف‌گرایی و عدم توانایی تولید داخلی در پاسخ به تقاضاهای جدید، موجبات افزایش قیمت کالاها و خدمات در کشور را فراهم نمود. دولت برای حفظ قدرت خرید طبقات وسیعی از جامعه، اقدام به واردات انبوه کالاهای اساسی و همچنین پرداخت یارانه به برخی از کالاهای اساسی نمود. پس از پیروزی انقلاب اسلامی و افزایش بیشتر نقش دولت، اینگونه پرداخت‌ها گسترش بیشتری یافت. معهذا پدیده‌هایی نظیرافزایش نرخ رشد جمعیت و مهاجرت به شهرها، تغییر ساختار کشاورزی کشور و.... منجر به استفاده بیشتر دولت از درآمدهای نفتی، کاهش سهم مالیات‌ها در بودجه دولت، افزایش تعداد خانوارهای فقیر، افزایش بیکاری و تورم در جامعه، و نهایتاً بی عدالتی اجتماعی و اقتصادی(افزایش ضریب جینی) و کاهش شاخص رفاه اجتماعی در بسیاری از سال‌های نیم قرن اخیر را در جامعه فراهم ساخت.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

اهداف یارانه

در نظریات اقتصادی، یارانه‌های مصرفی در قالب تابع مصرف خانوارها ویارانه‌های تولیدی جهت کاهش هزینه‌های تولید، تحت عنوان پرداخت‌های انتقالی دولت به مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان مطرح می‌شود ولی بصورت کلی پرداخت‌های انتقالی دولت(یارانه) می‌تواند برای سه هدف عمده اقتصادی دولت، دارای نقش اساسی و محوری باشد.

۱. رفاه اجتماعی وعدالت اقتصادی:

نظریات مختلف و بعضاً متناقضی در زمینه رفاه اجتماعی و عدالت اقتصادی وجود دارد. بطور کلی بر اساس نظریه بازار رقابت کامل در پروسه حداکثر نمودن سود در تولید کالا و خدمات، هر عاملی از تولید، سهمی از آن را بدست می آورد. با تأکید به این مسئله بسیاری بر این باورند که با رشد تولید ، وضعیت رفاه اجتماعی و عدالت اقتصادی نیز در بلند مدت بهبود می یابد با این حال با عنایت به بروز انحصارات و بکارگیری شیوه‌های نوین در تولید کالاها و خدمات، بنظر نمی‌رسد که در کوتاه مدت شیوه فوق بتواند در این زمینه موثر واقع گردد. از آنجاییکه رفاه اجتماعی و عدالت اقتصادی یکی از آرمان‌های اصولی هر جامعه بوده و امروز بلحاظ اهمیت موضوع به یکی از اهداف سیاسی و اقتصادی و اجتماعی مهمی برای دولت‌ها تبدیل شده است. به همین منظور دولت جهت بهبود در رفاه اجتماعی و عدالت اقتصادی از اهرم‌های مالی (مالیات و پرداخت‌های انتقالی) استفاده می‌نمایند.

۲. سیاستهای تثبیت اقتصادی:

نوسانات شدید قیمتها معمولا بصورت دوره ای ظاهر شده و باعث فراهم نمودن شرایط رکود تورمی را بوجود می‌آورند.این امر موجبات بدبینی سرمایه‌گذاران و در نتیجه در بلند مدت اثرات منفی بر رشد و توسعه اقتصادی می‌گذارد. جهت جلوگیری از چنین نوساناتی، دولت‌ها عموما با استفاده از اهرم‌های مختلف نظیر اهرم مالی در اقتصاد، مداخله نموده و سیاست‌های تثبیت اقتصادی را در این زمینه بکار می‌برند.

۳. استفاده بهتر از منابع کمیاب :

در اقتصاد یک کشور بصورت دوره‌ایی شرایطی بوجود می آید که نتیجه آن بروز نوسانات اقتصادی است. به عبارت بهتر شرایطی در اقتصاد بوجود می آید که رسیدن به بهینه پاراتو امکان‌پذیر نیست. در چنین شرایطی دولت با استفاده از ابزارهای مالی نظیر تغییر در نظام مالیاتی و پرداخت‌های انتقالی (یارانه) بازار را به تخصیص بهینه دوم پاراتو هدایت می‌نماید .

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

یکی از مهمترین شیوه‌های سیاست حمایتی ، پرداخت یارانه است که با توجه به پیچیده‌گی و تنوع و کاربرد آن ، طبقه بندی های خاص خود را دارد. لیکن در این مقاله بـه نـوعی از یارانـه‌ها کـه از نظـر هزینه، بصورت آشکار در قانون بودجه قابل انعکاس می یابد، اشاره خواهد شد.به عبـارت دیگـر درایـن مقاله بحثی پیرامون یارانه‌های پنهـان (اخـتلاف نظرهـای زیـادی در ایـن زمینـه وجـود دارد) صـورت نمی‌گیرد

نسبت یارانه‌های پرداختی به برخی از متغیرها

۱. نسبت یارانه به کل بودجه دولت

با عنایت به اینکه مبالغ یارانه‌ها در قالب هزینه‌های عمومی بودجه دولـت انعکـاس می‌یابـد بنـابراین نسبت یارانه به کل بودجه دولت بعنوان شاخص قابل اعتمادی از سیاست‌های حمـایتی دولـت می‌توانـد مورد بررسی قرار گیرد. براساس آمار و اطلاعات جدول شماره (۱) ملاحظه می‌گردد که طـی سـال‌های ۶۸-۱۳۵۸ نسبت مخارج یارانه به هزینه‌های بودجه با تغیرات ناچیزی همراه بوده است، لیکن از سـال ۱۳۶۹ به بعد این سهم از افزایش نسبتا بالایی برخـوردار می‌شـود، بطـوری کـه در سـال ۱۳۷۳، ۱۲/۷ درصد از کل بودجه دولت صرف پرداخت یارانه گردیده و بعد از این سال روندی کاهشی را طـی نمـوده است.

با اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها این نسبت مجددا افزایش شدیدی را تجربه نمـوده بطوری‌کـه این نسبت در سال ۱۳۹۳ به حدود ۳۰ درصد بالغ می‌گردد. در این شرایط دولت بـدلیل فراگیـر بـودن پرداخت یارانه به همه مردم کشور طی سال‌های گذشته دچار مشکلات عدیده‌ای برای تامین منـابع آن بوده است. معهذا از سال ۱۳۹۳ به بعد این نسبت کاهش یافته بگونه‌ای‌که در سال ۱۳۹۶ این نسبت به ۱۸/۸ کاهش یافته است..

۲. نسبت یارانه‌ها به درآمدهای مالیاتی

نسبت یارانه‌ها به درآمدهای مالیاتی شاخص دیگری است که طی چهار دهه گذشته بـا رشـد بسـیار زیادی همراه بوده و نشان می دهد که دولت در سال‌های ۷۵-۱۳۷۲ بدلیل یکسـان سـازی نـرخ ارز در اقتصاد کشور و در نتیجه افزایش هزینه واردات کالاهـای اساسـی کـه بـه آن یارانـه پرداخـت می‌شـود، نزدیک به نصف دریافت‌های خود از طریق مالیات را بصورت یارانه پرداخت نموده است. در سال‌های بعد این نسبت بصورت نوسانی تغییراتی را تجربه نموده است. با آغاز اجرای قـانون هدفمندسـازی یارانـه‌ها این نسبت مجددا افزایش شدیدی را در تجربه نموده است بگونه‌ای که دولت طی سـال‌های ۹۲-۱۳۹۰

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

بیش از مقداری که مالیات دریافت نموده، یارانه پرداخت کرده و در سالهای بعد این نسبت کاهش شدیدی را به نمایش می‌گذارد بگونه‌ای‌که در سال ۱۳۹۶ این نسبت به ۵۲ درصد کاهش می یابد

۳. نسبت یارانه به تولید ناخالص داخلی

این شاخص می‌تواند نشان دهنده جایگاه سیاست‌های حمایتی دولت را در اقتصاد به نمایش بگذارد (البته در صورت عدم فراگیر بودن پرداخت یارانه به همه طبقات مختلف) آمار و اطلاعات چهار دهه گذشته اقتصاد ایران در جدول شماره (۱) نشان می دهد که این نسبت تا قبل از آغاز اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها حول محور ۲ درصد در نوسان بوده است. با آغاز اجرای قانون هدفمند سازی یارانه‌ها این نسبت با افزایش قابل توجهی به بالاتر از ۶ درصد در سالهای ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲رسیده و بعد از آن کاهش مییابد بطوری‌که در سال ۱۳۹۶ این نسبت به حدود ۴ درصد کاهش یافته است.

۴. یارانه سرانه

شاخص دیگری که میتواند نشان دهنده ابعاد سیاست‌های حمایتی دولت باشد ، یارانه سرانه است . از آنجا که افزایش جمعیت موجب افزایش تقاضا برای دریافت یارانه نقدی وکالاهای اساسی یارانه‌ای می‌گردد ، در نتیجه یارانه سرانه بعنوان یکی از شاخص‌های مهم اقتصادی می‌تواند وضعیت پرداخت‌های انتقالی دولت به جامعه را نمایان سازد.

آمار و اطلاعات جدول (۱) نشان می‌دهد که با افزایش حجم جمعیت میزان یارانه‌ها نیز افزایش یافته و سرانه پرداخت‌های یارانه‌ای به قیمت‌های جاری نیز روندی افزایشی به خود گرفته است، اما با تعدیل یارانه‌های پرداختی به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۷۶ ملاحظه می‌گردد که به‌رغم روند صعودی یارانه سرانه (به قیمت جاری) که از سال ۱۳۶۸ آغاز شد و در سال ۱۳۹۶ به اوج خود رسید. آثاری که پرداخت این یارانه‌ها بر افزایش قدرت خرید مردم داشته بسیار اندک بوده است. بنابراین گرچه دولت همه ساله مبالغ بسیاری از بودجه عمومی را صرف پرداخت یارانه نقدی و یارانه کالاهای اساسی نموده است، اما به‌دلیل فراگیر بودن این پرداخت‌ها تأثیر قابل‌توجهی در بهبود وضع معیشتی اقشار کم درآمد جامعه در بر نداشته و ارزش واقعی کمک‌های دولت بر الگوی تغذیه اقشار کم درآمد جامعه درخور توجه نبوده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

جدول ۱. یارانه‌ها و سهم آن از برخی متغیرهای کلان اقتصادی (۱۰۰=۱۳۹۵)

سال	کل یارانه‌ها به قیمت جاری (میلیارد ریال)	بودجه دولت به قیمت جاری (میلیارد ریال)	نسبت یارانه‌ها به بودجه دولت (درصد)	نسبت یارانه‌ها به درآمدمالیاتی (درصد)	نسبت یارانه‌ها به تولید ناخالص داخلی(درصد)	یارانه سرانه به قیمت‌جاری (میلیون ریال)	یارانه سرانه به قیمت ثابت (میلیون ریال)
۱۳۵۲	۷/۳	۵۳۱/۴	۱/۴	۵/۵	۰/۷۲	۲۳۳	/۳۳۸
۱۳۵۳	۶۴/۰	۱۱۷۴/۴	۵/۴	۴۰/۷	۲/۲	۲۰۰۴	۲/۶۱
۱۳۵۴	۱۱۷/۱	۱۴۹۶/۲	۷/۸	۴۳/۳	۳/۶	۳۵۶۹	۴/۱۹
۱۳۵۵	۸۴/۰	۱۶۷۵/۴	۵/۰	۲۴/۵	۱/۹	۲۴۹۱	۲/۴۷
۱۳۵۶	۶۵/۸	۲۱۷۴/۹	۳/۰	۱۴/۸	۱/۳	۱۸۷۸	۱/۵۱
۱۳۵۷	۴۲/۶	۲۰۴۴/۲	۲ /۱	۹/۱	۰/۸۵	۱۱۷۱	/۸۵۵
۱۳۵۸	۷۹/۲	۲۰۱۸/۲	۳/۹	۲۱/۵	۱/۳	۲۰۹۶	۱/۳۷
۱۳۵۹	۷۳/۳	۲۲۴۹/۳	۱/۷	۱۱	۰/۵۹	۹۵۰	/۴۹۹
۱۳۶۰	۸۱/۳	۲۷۰۷۱	۳/۰	۱۴/۷	۱/۱	۱۹۹۱	/۸۵۱
۱۳۶۱	۱۰۹/۷	۳۱۶۶/۳	۴ /۱	۱۷/۹	۱/۱	۲۵۸۷	/۹۳۱
۱۳۶۲	۱۰۶/۱	۳۶۷۱/۷	۳/۵	۱۳/۳	۰/۸۵	۲۴۰۶	/۷۵۴
۱۳۶۳	۱۰۲/۲	۳۳۵۳/۶	۲/۹	۱۳/۴	۰/۸۹	۲۶۲۲	/۷۳۸
۱۳۶۴	۱۱۶/۴	۳۳۱۳/۶	۳/۶	۱۱/۳	۰/۸۱	۲۴۴۵	/۶۴۵
۱۳۶۵	۱۲۷/۱	۳۱۵۶/۸	۴/۰	۱۲/۴	۰/۸۷	۲۵۷۵	/۵۵۱
۱۳۶۶	۱۰۴/۵	۳۶۴۰/۶	۲/۹	۱۰/۲	۰/۵۸	۲۰۶۴	/۳۴۶
۱۳۶۷	۹۰/۶	۴۲۱۰/۶	۲/۲	۹/۲	۰/۴۵	۱۷۵۳	/۲۲۸
۱۳۶۸	۱۶۲/۵	۴۳۱۶/۷	۳/۸	۱۳/۷	۰/۶۵	۳۰۵۶	/۳۳۸
۱۳۶۹	۴۰۳/۹	۶۰۵۱/۱	۶/۷	۲۳/۸	۱/۲	۷۴۱۲	/۷۵۳
۱۳۷۰	۵۱۴/۹	۸۰۹۰/۹	۶/۴	۱۸/۶	۱/۱	۹۲۲۲	/۷۷۶
۱۳۷۱	۱۰۶۳/۸	۱۰۷۵۶/۸	۹/۹	۲۷/۷	۱/۶	۱۸۴۴۵	۱/۲۵
۱۳۷۲	۲۳۳۷/۷	۲۰۸۸۶/۹	۱۱/۲	۵۲/۳	۲/۱	۳۶۹۵۷	۲/۰۴
۱۳۷۳	۳۶۸۶/۱	۲۸۹۱۲/۴	۱۲/۷	۶۷/۱	۲/۸	۶۳۱۹۷	۲/۵۷
۱۳۷۴	۴۸۹۵/۱	۴۱۳۳۱	۱۱/۸	۶۶/۹	۲/۶	۸۲۷۰۴	۲/۲۶
۱۳۷۵	۶۴۳۷	۵۶۷۸۳	۱۱/۳	۵۱/۳	۲/۷	/۱۰۷۱۸۵	۲/۳۷
۱۳۷۶	۵۸۰۱	۶۵۰۷۵	۸/۹	۳۳/۴	۲	/۰۹۴۹۸۹	۱/۷۹
۱۳۷۷	۶۲۹۴	۶۴۳۵۹	۹/۸	۳۳/۷	۱/۸	/۱۰۱۳۴۸	۱/۶۲
۱۳۷۸	۷۶۵۱	۹۴۵۷۲	۸/۱	۲۹/۶	۱/۸	/۱۲۱۱۵۲	۱/۶۱
۱۳۷۹	۸۳۹۰	۱۰۷۰۲۹	۷/۸	۲۵/۵	۱/۶	/۱۳۰۶۴۷	۱/۵۴
۱۳۸۰	۱۰۴۶۸	۱۲۸۲۴۴	۸/۲	۲۷	۱/۸	/۱۶۰۳۰۴	۱/۷۰

ادامه جدول ۱

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

سال	کل یارانه ها به قیمت جاری (میلیارد ریال)	بودجه دولت به قیمت جاری (میلیارد ریال)	نسبت یارانه ها به بودجه دولت (درصد)	نسبت یارانه ها به درآمدمالیاتی (درصد)	نسبت یارانه ها به تولیدناخالص داخلی(درصد)	یارانه سرانه به‌قیمت جاری (میلیون‌ریال)	یارانه سرانه به قیمت ثابت (میلیون ریال)
۱۳۸۱	۱۳۱۵۳	۲۲۹۹۶۳	۵/۷	۲۶	۱/۸	/۱۹۸۳۸۶	۱/۸۱
۱۳۸۲	۱۹۳۲۳	۲۶۳۳۷۵	۷/۳	۲۹/۷	۲/۱	/۲۸۷۰۵۳	۲/۲۷
۱۳۸۳	۲۷۵۳۸	۳۲۷۳۱۸	۸/۴	۳۲/۶	۲/۴	/۴۰۲۹۲۶	۲/۷۷
۱۳۸۴	۵۱۸۴۰	۴۷۰۹۹۰	۱۱	۵۰/۵	۳/۸	/۷۴۷۰۸۲	۴/۶۵
۱۳۸۵	۵۷۶۳۱	۵۷۴۹۸۹	۱۰	۴۵/۹	۳/۵	/۸۱۷۵۱۳	۴/۵۵
۱۳۸۶	۵۴۶۸۴	۶۲۹۶۰۹	۸/۷	۳۳/۶	۲/۸	/۷۶۴۴۶۶	۳/۵۹
۱۳۸۷	۸۵۴۳۴	۸۰۳۴۱۸	۱۰/۶	۴۲/۱	۳/۴	۱/۱۷۷۰۳۲	۴/۴۱
۱۳۸۸	۶۹۱۵۳	۸۴۵۲۷۳	۸/۲	۲۶/۳	۲/۴	/۹۳۹۵۷۷	۳/۱۸
۱۳۸۹	۱۱۴۹۵۳	۸۹۶۰۷۴	۱۲/۸	۴۰/۴	۲/۶۷	۱/۵۴۰۹۲۵	۴/۶۴
۱۳۹۰	۳۹۳۵۷۴	۱۲۸۴۶۵۶	۳۰/۶	۱۰۹/۵	۶/۴۴	۵/۲۳۷۱۷۹	۱۲/۹۹
۱۳۹۱	۴۵۴۹۶۲	۱۰۴۵۷۹۶	۴۳/۵	۱۱۵/۱	۶/۷۳	۵/۹۸۳۳۵۰	۱۱/۳۷
۱۳۹۲	۵۳۵۴۲۰	۱۴۷۶۷۷۳	۳۶/۳	۱۰۸/۳	۵/۴۴	۶/۹۵۸۷۴۸	۹/۸۱
۱۳۹۳	۵۴۸۲۵۰	۱۷۸۳۲۴۴	۳۰/۷۴	۷۷/۲۶	۴/۸۷	۷/۰۴۱۸۴۶	۸/۵۹
۱۳۹۴	۵۶۳۶۲۰	۲۰۱۷۰۷۸	۲۷/۹۴	۷۱/۱۷	۵/۰۶	۷/۱۵۴۹۹۰	۷/۸۰۱
۱۳۹۵	۵۷۵۳۲۰	۲۸۳۷۵۹۱	۲۰/۲۷	۵۷	۴/۵۲	۷/۱۹۸۱۵۸	۷/۱۹۸
۱۳۹۶	۶۰۱۲۳۰	۳۲۰۰۲۷۷	۱۸/۷۹	۵۱/۹	۴/۰۶	۷/۴۱۳۴۴۰	۶/۷۶۱

مأخذ: با استفاده از آمار و اطلاعات قوانین بودجه سال‌های مختلف، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، سازمان حمایت از مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان و سازمان هدفمند کردن یارانه‌ها.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

محاسبه خط فقر

بطور کلاسیک پرداخت‌های یارانه‌ای فشار به اقشار ضعیف جامعه در مقابل سیاست‌های اعمال شده در اقتصاد شامل فشارهای قیمتی، درآمدی و ... را کاهش داده و منجر به بهبود وضعیت معیشتی آنان می‌گردد. این شرایط موجبات کاهش نابرابری‌ها را فراهم نموده ودر صورت ثابت بودن سایر شرایط اقتصادی، افزایش رفاه اجتماعی را به همراه خواهد داشت. لذا در ادامه بحث بدلیل ارتباط مبحث خط فقر با موضوع رفاه اجتماعی به محاسبه خط فقر درایران طی یک دوره ۹۶-۱۳۶۳ پرداخته می شود.

یکی از شیوه‌های محاسبه خط فقر استفاده از میانه‌آماری است. در این روش؛ خانوار میانه داده ها تعیین و پس از آن، هزینه انجام شده توسط خانوار مذکور بعنوان هزینه میانه، مورد استناد قرار گرفته و پس از آن نصف (برخی از کشورها دو سوم هزینه خانوار مذکور) آن را بعنوان چارک اول یا خط فقر نسبی تلقی می نمایند.

فرض اساسی در استفاده از این روش، نرمال بودن توزیع درآمد در کشور است به عبارت دیگر چنانچه توزیع درآمد در کشور بصورت نرمال باشد می‌توان از روش چارک اول برای تعیین خط فقر نسبی استفاده نمود. در صورت وجود چولگی در توزیع درآمد، باید تعدیلی دراین روش صورت پذیرد. بدلیل اینکه در اقتصاد ایران طی چهار دهه گذشته همواره میانه هزینه‌ای خانوارها پایین‌تر از میانگین آن قرار داشته لذا توزیع درآمد (هزینه) طی سال‌های مورد نظر بصورت چوله راست بوده است. یعنی گروه‌های زیادی از خانوارهای جامعه در سطوح پایین هزینه‌ای هستند. بنابراین برای محاسبه خط فقر دراقتصاد ایران بجای استفاده از میانه هزینه‌ای خانوارها، باید از میانگین هزینه‌ای خانوارها استفاده گردد.

براساس آمار و اطلاعات هزینه درآمد خانوارهای شهری مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۶، متوسط هزینه‌های سالانه یک خانوار شهری در حدود ۳۲۹/۵ میلیون ریال و چنانچه نصف رقم مذکور، چارک اول هزینه‌ای تلقی گردد لذا خط فقر نسبی در سال ۱۳۹۶ در حدود ۱۶۴/۸ میلیون ریال خواهد بود.

با عنایت به اینکه چهارگروه اول هزینه‌ای مناطق شهری در سال ۱۳۹۶ هزینه‌های آنها پایین‌تر از رقم مذکور می‌باشد لذا چهار گروه فوق زیر خط فقر نسبی به سر می‌برند. حال با عنایت به تعداد خانوار درگروه‌های مذکور (۵۹۵، ۶۸۴، ۸۵۰ و ۲۳۷۲) و متوسط بعد خانوار در چهار گروه فوق (۲/۰۹، ۲/۵۷، ۲/۹۳ و ۳/۲۵) لذا حدود ۲۰/۶ درصد افراد مناطق شهری کشور در سال ۱۳۹۶ زیر خط فقر نسبی بسر

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

برده‌اند . با تعمیم نمونه‌گیری مرکز آمار ایران به کل جمعیت شهری کشور (۶۰/۲۸ میلیون نفر)، در سال ۱۳۹۶ در حدود ۱۲/۴۲ میلیون نفر در مناطق شهری زیر خط فقر نسبی بوده اند.

برای مناطق روستایی متوسط هزینه سالانه یک خانوار روستایی درسال ۱۳۹۶ حدود ۱۷۸/۷ میلیون ریال و اگر نصف رقم مذکور، چارک اول در نظر گرفته شود، خط فقر نسبی حدود ۸۶/۳۴ میلیون ریال خواهد بود. لذا سه گروه اول هزینه‌ای مناطق روستایی کشور در سال ۱۳۹۶، هزینه آنها پایین‌تر از رقم مذکور قرار می‌گیرند. حال با توجه به تعداد خانوار گروه‌های مذکور (۱۳۱۷، ۲۱۷۱ و ۱۲۷۴) و متوسط بعد خانوار در سه گروه فوق (۱/۶۱، ۲/۸۲ و ۳/۳۵) در حدود ۱۸/۱۹ درصد مناطق روستایی در سال ۱۳۹۶ زیر خط فقر نسبی بسر بوده اند. با پذیرش تعمیم نمونه به کل جمعیت روستایی کشور (۲۰/۷۹ میلیون نفر) در سال ۱۳۹۶ در حدود ۳/۷۸ میلیون نفر در مناطق روستایی زیر خط فقر نسبی بوده اند. بر اساس استفاده از روش میانگین هزینه‌ای برای تعیین خط فقر نسبی در سال ۱۳۹۶ در مناطق شهری و روستایی کشور در حدود ۱۶/۲ میلیون نفر (در حدود ۱۹/۹۸ درصد) زیر خط فقر نسبی بسر برده اند. جهت طراحی یک سری زمانی برای خط فقر نسبی طی سال‌های ۹۶-۱۳۶۳ نیز با استفاده از همین روش، خط فقر نسبی محاسبه و در جدول ذیل آورده شده است.

جدول شماره (۲): محاسبه خط فقرنسبی خانوارهای شهری و روستایی براساس روش استفاده از میانگین هزینه‌ایی

سال	۱۳۶۳	۱۳۶۴	۱۳۶۵	۱۳۶۶	۱۳۶۷	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰	۱۳۷۱
میانگین هزینه سالانه شهری (میلیون ریال)	۱۲۴۱	۱۲۸۰	۱/۳۲	۱/۴۹	۱/۸	۲/۰۹	۲/۲۹	۳/۰۶	۳/۷۹
میانگین هزینه سالانه روستایی (میلیون ریال)	/۶۷۱	/۶۷۸	/۷۶۲	/۹۱	۱/۰۶	۱/۳۱	۱/۶۳	۱/۹۳	۲/۳۱
خط فقر نسبی سالانه شهر (میلیون ریال)	/۶۲۰	/۶۴۰	/۶۵۷	/۷۴۴	/۹	۱/۰۴	۱/۱۵	۱/۵۳	۱/۸۹
خط فقر نسبی سالانه روستا (میلیون ریال)	/۳۳۵	/۳۳۹	/۳۸۱	/۴۵۴	/۵۲۹	/۶۵۴	/۸۱۴	۰/۹۶۵	۱/۱۶
تعداد افراد زیرخط فقر در شهر (هزار نفر)	۱۷/۴۲	۱۶/۴	۲/۹	۴/۹۸	۵/۱	۵/۲	۱۲/۶	۱۶/۹	۱۱
تعداد افراد زیرخط فقردرروستا (هزار نفر)	۱۵/۹۷	۱۳/۷	۳/۴	۳/۶	۳/۶	۵/۵	۱۵/۳	۱۹/۴	۱۳/۲
تعداد کل افراد نمونه در شهر (هزار نفر)	۷۰/۷	۶۷/۱	۱۳/۲	۱۹/۹	۱۹/۹	۲۶/۹	۴۶/۴	۴۶/۸	۴۶/۱
تعداد کل افراد نمونه درروستا (هزار نفر)	۶۷/۱	۷۰/۶	۱۶/۳	۱۶/۶	۲۴/۳	۳۴/۴	۵۴/۲	۵۵/۱	۵۳/۷
افراد زیرخط فقردر شهر (درصد)	۲۴/۶	۲۴/۵	۲۲	۲۵/۵	۲۶	۱۹	۲۷/۲	۳۶/۱	۲۳/۹
افراد زیرخط فقردر روستا (درصد)	۲۳/۸	۱۹/۴	۱۷	۲۲	۱۵	۱۶	۲۸/۳	۳۵/۲	۲۴/۶

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

ادامه جدول شماره ۲

سال	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰
میانگین هزینه سالانه شهری (میلیون ریال)	۴/۶۱	۶/۲۴	۸/۸۸	۱۱/۰۶	۱۳/۳۴	۱۶/۶۷	۲۰/۷۰	۲۴/۱۸	۲۸/۰۲
میانگین هزینه سالانه روستایی (میلیون ریال)	۲/۷۳	۳/۸۹	۵/۹۵	۶/۹۹	۸/۵۰	۱۰/۸	۱۳/۶۴	۱۵/۶۷	۱۷/۲۳
خط فقر نسبی سالانه شهر (میلیون ریال)	۲/۳۱	۳/۱۲	۴/۴۴	۵/۵۳	۶/۶۷	۸/۳۳۵	۱۰/۳۵	۱۲/۰۹	۱۴/۰۱
خط فقر نسبی سالانه روستا (میلیون ریال)	۱/۳۷	۱/۹۵	۲/۹۸	۳/۵۰	۴/۲۵	۵/۴	۶/۸۲	۷/۸۴	۸/۶۲
تعداد افراد زیرخط فقر در شهر (هزار نفر)	۴/۶	۱۳/۴	۱۹/۳	۱۲/۳۶	۱۲/۷	۶/۲۲	۱۰/۲۱	۱۳/۰۱	۹/۵۳
تعداد افراد زیرخط فقردرروستا (هزار نفر)	۵/۷	۸	۱۴/۱۷	۱۱/۰۵	۱۱/۶	۱۰/۴۰	۲۰/۲۲	۱۵/۲	۱۷/۲۶
تعداد کل افراد نمونه در شهر (هزار نفر)	۳۳/۱	۶۰/۰۹	۱۰۰/۸	۵۲/۶۹	۵۲/۱	۳۹/۱	۶۰/۶۰	۵۵/۶۹	۵۵/۱۵
تعداد کل افراد نمونه درروستا (هزار نفر)	۳۳/۱	۴۳/۹۶	۹۲/۸	۶۱/۰۹	۵۹/۶	۴۹/۹	۷۹/۱۲	۷۷/۰۵	۷۵/۷۵
افراد زیرخط فقردر شهر (درصد)	۱۳/۷	۲۲/۳	۱۹/۱	۲۳/۴۵	۲۴/۳	۱۵/۹۱	۱۶/۸۴	۲۳/۳۵	۱۷/۲۷
افراد زیرخط فقردر روستا (درصد)	۱۷/۲	۱۸/۲	۱۵/۳	۱۸/۱	۱۹/۴	۲۰/۸۲	۲۵/۵۶	۱۹/۷۳	۲۲/۷۹

ادامه جدول شماره ۲

سال	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹
میانگین‌هزینه‌سالانه‌شهری (میلیون ریال)	۳۴/۹۷	۴۰/۹۹	۵۱/۵	۵۹/۲۴	۶۲/۲۹	۸۱/۲۹	۹۲/۲۱	۹۹/۱۹	۱۱۳/۶۸
میانگین‌هزینه‌سالانه‌روستایی (میلیون ریال)	۲۱/۴۰	۲۵/۶۸	۳۳/۵۴	۳۷/۵	۴۱/۷۵	۴۸/۸۵	۵۳/۹۹	۵۹/۲۶	۶۸/۴۸
خط‌فقرنسبی‌سالانه‌شهر (میلیون ریال)	۱۷/۴۹	۲۰/۴۹	۲۵/۷۴	۲۹/۶۲	۳۳/۶۴	۴۰/۶۵	۴۷/۱	۴۹/۶	۵۶/۸۴
خط‌فقرنسبی‌سالانه‌روستا (میلیون ریال)	۱۰/۷۰	۱۲/۸۴	۱۶/۷۷	۱۸/۷۵	۲۰/۷۹	۲۴/۴۲	۲۶/۹۹	۲۹/۶۳	۳۴/۲۴
تعداد افراد زیرخط فقر در شهر (هزار نفر)	۱۴/۲۳	۸/۸۹	۹/۹۳	۱۲	۱۱/۲۹	۱۶/۶۵	۱۴/۱۷	۱۲/۱۵	۱۵/۵۵
تعداد افراد زیرخط فقردرروستا (هزار نفر)	۱۲/۱۱	۱۰/۴	۱۲/۶۲	۱۴/۸۸	۱۴/۸۱	۱۵/۶۵	۲۰/۴۸	۱۷/۳۶	۱۲/۹۲
تعداد کل افراد نمونه در شهر (هزار نفر)	۶۶/۶۵	۴۸/۱۸	۴۹/۹	۵۲/۶	۵۶/۴۲	۵۸/۱۲	۷۴/۲۳	۷۰/۵۵	۶۹/۰۱
تعداد کل افراد نمونه درروستا (هزار نفر)	۸۶/۳۸	۵۹/۹۵	۶۲/۸۷	۶۶/۱	۷۷/۳۲	۷۵/۱۴	۸۴/۱۵	۷۷/۱۸	۸۰/۱
افراد زیرخط فقردر شهر (درصد)	۲۱/۳۵	۱۸/۴۶	۱۹/۹	۲۲/۸۲	۲۰/۰۲	۲۸/۶۴	۱۹/۱	۱۷/۲۳	۲۲/۵۴
افراد زیرخط فقردر روستا (درصد)	۱۴/۰۳	۱۷/۳۹	۲۰/۱	۲۲/۵۲	۱۹/۱۶	۲۰/۸۳	۲۴/۳۴	۲۲/۵	۱۶/۱۲

ادامه جدول شماره ۲

سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	
میانگین هزینه سالانه شهری (میلیون ریال)	۱۳۲/۷۲	۱۶۴/۳	۲۰۶	۲۳۴/۹	۲۶۲/۴	۲۸۴/۸	۳۲۹/۵	
میانگین هزینه سالانه روستایی (میلیون ریال)	۸۳/۹۷	۱۰۸/۲	۱۲۹/۶	۱۳۸/۵	۱۴۶/۹۸	۱۵۶/۹	۱۷۸/۷	
خط فقر نسبی سالانه شهر (میلیون ریال)	۶۶/۳۶	۸۲/۱۵	۱۰۳	۱۱۷/۴۵	۱۳۱/۲	۱۴۲/۴	۱۶۴/۷۶	
خط فقر نسبی سالانه روستا (میلیون ریال)	۴۱/۹۹	۵۴/۱	۶۴/۸	۶۹/۳	۷۳/۴۹	۷۸/۴۵	۸۹/۳۴	
تعداد افراد زیرخط فقر در جامعه شهری(هزارنفر)	۷۵۶۱	۷۴۳۴/۱	۸۶۲۱/۸	۱۰۶۶۶	۷۸۸۲	۹۶۲۲	۱۲۴۲۰	
تعداد افراد زیرخط فقردرجامعه روستایی (هزارنفر)	۴۲۴۴	۴۳۱۸/۸	۲۵۵۹	۴۴۳۲	۳۷۳۴	۳۱۰۲	۳۷۸۱	
تعداد کل افراد در جامعه شهری (هزار نفر)	۵۳۶۴۷	۵۵۴۱۹	۵۶۳۲۹	۵۷۲۵۲	۵۸۱۹۲	۵۹۱۴۶	۵۳۶۴۷	
تعداد کل افراد در جامعه روستایی (هزار نفر)	۲۱۴۴۷	۲۰۶۵۶	۲۰۶۸۷	۲۰۷۱۸	۲۰۷۴۸	۲۰۷۳۱	۲۰۷۸۹	
افراد زیرخط فقر درجامعه شهری (درصد)	۱۴/۱	۱۳/۴۱	۱۵/۳	۱۸/۶۳	۱۳/۵۵	۱۶/۲۷	۲۳/۱۵	
افراد زیرخط فقردرجامعه روستایی (درصد)	۱۹/۸	۲۰/۹	۱۲/۴	۲۱/۴	۱۸	۱۵	۱۸/۲	

مأخذ: دو سطر اول از هزینه، درآمد خانوارهای شهری و روستایی مرکز آمار ایران در سالهای ۹۶-۱۳۶۳ و بقیه سطرها یافته‌های تحقیق می‌باشد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

برای بهبود وضعیت زندگی خانوارهای زیر خط فقر در سال ۱۳۹۶ ودر نتیجه افزایش رفاه اجتماعی می‌باید مبالغی بعنوان پرداخت‌های انتقالی به آنها اعطا شود. کسری خانوارهای زیر خط فقر در مناطق شهری و روستایی بصورت ذیل محاسبه می‌گردد.

جهت بهبود و ارتقا سطح زندگی گروه اول هزینه‌ای خانوارهای شهری(مبلغ متوسط هزینه سالانه یک خانوار در این گروه در سال ۱۳۹۶ حدود ۴۶/۰۶ میلیون ریال بوده است)، با توجه به اینکه خط فقر نسبی حدود ۱۶۴/۸ میلیون ریال می‌باشد برای هر خانوار این گروه در حدود ۱۱۸/۷ میلیون ریال نیاز خواهد بود. در صورت تعمیم نمونه به جامعه شهری کشور در این گروه هزینه ای (۱/۱۷ میلیون نفر) مجموع کسری گروه اول هزینه‌ای در حدود ۶۶/۴۵ هزار میلیارد ریال خواهد بود. کسری خانوارها در گروه دوم، سوم و چهارم هزینه‌ای مناطق شهری در سال ۱۳۹۶ بر همین اساس به ترتیب مبلغ ۴۹/۱، ۴۳/۸ و ۴۷/۳۶ هزار میلیارد ریال خواهد بود. بدین ترتیب برای ارتقا سطح زندگی این خانوارها تا خط فقر نسبی، کشور نیازمند اعطا مبلغی در حدود ۲۰۶/۷ هزار میلیارد ریال برای سال ۱۳۹۶ به این خانوارها در چهار گروه هزینه‌ای بوده است.

کسری سه گروه اول هزینه‌ای خانوارهای روستایی برای بهبود و ارتقا سطح زندگی، تا سطح خط فقر نسبی در سال ۱۳۹۶ بر اساس روش فوق در حدود ۴۵ هزار میلیارد ریال بوده است.

بدین ترتیب کسری خانوارهای شهری و روستایی برای بهبود و ارتقا سطح زندگی، تا سطح خط فقر نسبی برای چهارگروه اول هزینه‌ای مناطق شهری وسه گروه هزینه‌ای مناطق روستایی در سال ۱۳۹۶ در حدود ۲۵۱/۷ هزار میلیارد ریال بوده است.

لذا دولت برای رساندن خانوارهایی که در مناطق شهری و روستایی کشور در سال ۱۳۹۶ زیر خط فقر بوده‌اند می‌باید علاوه بر پرداخت سرانه۴۵۰ هزار ریال، مبلغ ۲۵۱/۷ هزار میلیارد ریال به کل این خانوارها، که جمعیتی بالغ بر ۱۶/۲ میلیون نفر می‌باشند را پرداخت نماید تا از زیر خط فقر رهایی یابند. در این شرایط راهی جز حذف یارانه گروه‌های بالای هزینه‌ای باقی نمی‌ماند که می‌باید کل جامعه برای اجرایی نمودن این تصمیم به کمک دستگاه‌های اجرایی کشور آمده و هر چه زودتر هدفمندکردن یارانه‌ها را عملیاتی نمایند. برای این کار می‌توان پس از توضیحات کافی به جامعه، با مراجعه به آراء عمومی مردم، کار را آغاز نمود. در این شرایط، توان دولت برای رسیدگی به اقشار آسیب‌پذیر جامعه افزایش یافته و موجبات کاهش بار مالی سنگینی که طی چندین سال گذشته بر دولت وارد شده را فراهم می‌نماید.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

جدول شماره (۳) محاسبه کسری هزینه خانوارها تا خط فقر در سال ۱۳۹۶

مناطق	گروه های هزینه ای	کسری هزینه هر خانوار(میلیون ریال)	سهم تعداد افراد از کل نمونه (درصد)	میزان جمعیت در کل کشور (میلیون نفر)	مجموع کسری (میلیارد ریال)
شهری	گروه اول	۱۱۸/۷	۱/۹۳	۱/۱۷	٦٦٤٥٢
	گروه دوم	۷٦/٤	۲/٦۹	۱/٦٥	٤۹۱۲۲
	گروه سوم	٥٤/۷	۳/٦۷	۲/۳٤	٤۳۷٥۱
	گروه چهارم	۲۱/۲۲	۱/٤٤	۷/۲٥	٤۷۳٦۱
	جمع شهری	--	۲۰/٦	۱۲/٤۲	۲۰٦٦۸۷
روستایی	گروه اول	٦۰/٦	۳/۱۱	/٦٤۱.	۲٤۱۰۳
	گروه دوم	۲۷/۸	۸,۹۱	۱/۸٥	۱۸۲٦٦
	گروه سوم	٦/۸۲	٦/۱۷	۱/۲۹	۲٦۲۷
	جمع روستایی	-	۱۸/۱۹	۳/۷۸	٤٤۹۹٦
جمع کل کشور		-			۲٥۱٦۸۳

مأخذ: یافته های تحقیق

در بیشترکشورهای در حال توسعه بدلیل پایین بودن تولید ناخالص داخلی و همچنین چولگی راست در توزیع درآمد، سطح رفاه اجتماعی بسیار پایین می باشد لذا مبلغی که خط فقر نسبی را تعیین می نماید کمتر از مبلغی است که خط فقر مطلق ترسیم می کند. به بیان دیگر در کشورهای درحال توسعه مشکل اصلی، سوء تغذیه و فقر مزمن بوده و نابرابری شدید درآمدی در مراحل بعد از آن قرار می‌گیرد. به عبارت دیگر در اینگونه کشورها طیف وسیعی از جمعیت کشور قادر نیستند که مصرف خود را براساس الگوی تغذیه مناسب و نرمال تنظیم نمایند. در مقابل این کشورها، کشورهای صنعتی و پیشرفته بلحاظ حجم بالای تولید ناخالص داخلی، تا حدود زیادی موفق به حذف فقر مطلق در کشورهایشان شده‌اند و در چند دهه اخیر به کاهش نابرابری‌های درآمدی با اهرم‌های مختلف اقدام نموده اند. لذا کشورهایی که از سطح و نرخ رشد تولید ناخالص داخلی بالایی برخوردارند گرچه سطح رفاه اجتماعی زندگی در آنها بالاست ولی سالانه درصدی از خانوارها را براساس معیار نصف میانگین هزینه خانوارها (برخی از کشورها، دو سوم میانگین هزینه خانوارها) را به عنوان خانوارهای زیر خط فقر تعیین می‌نمایند. به عبارت دیگر مبلغ تعیین‌کننده خط فقر نسبی در اینگونه کشورها (بر عکس کشورهای در حال توسعه و فقیر که خط فقر مطلق تعیین شده برای بدست آوردن الگوی تغذیه

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

استاندارد، بالاتر از خط فقر نسبی می‌باشد)بسیار بالاتر از مبلغ تعیین کننده خط فقر مطلق در این کشورها می باشد.

با توجه وجود چولگی راست در نحوه توزیع درآمد در کشور، انتظار می رود که مبلغ تعیین کننده سالانه خط فقر مطلق بسیار بیشتر مبالغ تعیین شده برای خط فقر نسبی در مناطق شهری و روستایی (۱۶۴/۸ میلیون ریال مناطق شهری و ۸۹/۳۴ میلیون ریال مناطق روستایی) کشور باشد. لذا مبلغی بسیار بیشتر از ۲۵۱/۷ هزار میلیارد ریال، برای برطرف نمودن فقر مطلق در گروه‌های هزینه‌ای کشور در سال ۱۳۹۶ نیاز بوده است .

کنکاشی پیرامون دیدگاه‌های مختلف رفاه اجتماعی:

توزیع درآمد در اندیشه‌های مکاتب اقتصادی نقشی زیادی را از یونان باستان تا دوران معاصر ایفا نموده است. در این راستا هریک از مکاتب نظریات مختلفی را ابراز نموده اند. این نظریات را بطورکلی می توان به دو دسته، توزیع مبتنی بر عوامل تولید (که در آن فعالیت‌ها برای تولید وکسب درآمد از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشد) و توزیع شخصی یا مقداری درآمد (که در آن فعالیت‌ها برای کسب درآمد در درجه دوم اهمیت قرار می گیرد) تفکیک نمود.

اقتصاد همانگونه که به چگونگی تخصیص منابع اهمیت می دهد به بررسی شرایط حقیقی و اینکه تخصیص منابع چگونه باید توزیع شود نیز می‌پردازد. لذا عدالت اقتصادی نیز که بخشی از مقوله‌ی عدالت در جامعه می باشد در نظریات اقتصادی جایگاه ویژه‌ای دارد.

برای رسیدن به عدالت اقتصادی، اولین و ساده‌ترین برداشت و تحلیل از آن می تواند به اندیشه تساوی‌طلبی بینجامد. لذا این تفکر معتقد است که بهترین دولت، دولتی است که به توزیع نسبتاً برابر درآمد و ثروت میان اعضای جامعه همت نماید. زیرا چنانکه درآمد و ثروت به صورت برابر بین افراد توزیع شود باعث ایجاد رابطه مناسبی بین اعضا جامعه می شود.

یکی از مسایلی که این تفکر با آن مواجه خواهد بود وجود اذهان مختلف پیرامون بهتر شدن وضعیت افراد جامعه می باشد. در این شرایط بدلیل متفاوت بودن مطلوبیت افراد و گروه‌های مختلف اجتماعی، مساوی شدن کامل رفاه افراد و گروه‌های مختلف اجتماعی، هزینه‌های غیر قابل تصور و زیادی را به جامعه تحمیل خواهد نمود. به همین دلیل عده‌ای معتقد هستند که باید بجای توزیع برابر ثروت، می باید توزیع منابع و امکانات را بصورت مساوی بین افراد و گروه‌های مختلف اجتماعی، تقسیم نمود. در این شرایط عدالت برقرار است ولی چنانکه افرادی از جامعه از فرصت های برابر ایجاد شده

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

نخواستند استفاده نمایند شرط کارایی اقتصادی حکم می‌کند که اجـازه اسـتفاده از فرصـت‌های خـالی مانده در جامعه، به افراد دیگری داده شود. در این صورت تلفیقی بین کارایی و عـدالت اقتصـادی پدیـد می‌آید. اینکه چه درجه‌ای از کارایی و عدالت بکار گرفته می‌شـود بسـتگی بـه ارزش هـا و رجحان‌هـای ذهنی مردم، قوانین و مقررات حاکم برآنان و نحوه کارکرد نهادهای موجـود در جامعـه خواهـد داشـت. دراین راستا نظریات مختلفی توسط بنت میت و همچنین رالز ارایه گردیده است. [۲]

چنانچه رفاه اجتماعی کل جامعه مهم تلقی شود دراین صورت توابع رفاه اجتماعی بصورت خطی و از مجموع مطلوبیت افراد بدست می آید که در آن نحوه توزیع، اهمیتـی نخواهـد داشـت. در ایـن نظریـه چنانچه مطلوبیت یک فرد کاهش و به همان میزان مطلوبیت فرد دیگری افزایش یابد تابع رفاه اجتماعی ثابت خواهد ماند.

ولی چنانچه رفاه اجتماعی جامعه به نحوه توزیع بین افراد جامعه ارتباط تنگاتنگی داشته باشد دراین صورت توابع رفاه اجتماعی بصورت تابعی L شکل از مجموع مطلوبیت افراد جامعـه بدسـت مـی آیـد دراین شرایط هرچه سطوح مختلف مطلوبیت افراد جامعه به هم نزدیکتر باشد رفاه اجتماعی بالاتر است. به عبارت دیگر تابع رفاه اجتماعی بصورت تابعی از مینیمم مطلوبیت‌های تک تک افراد جامعـه خواهـد بود.

در صورت مهم بودن هر دو فاکتور مجموع مطلوبیت افراد و مطلوبیت‌های تک تک افراد جامعه توابع رفاه اجتماعی بصورت تابعی عادی همانند توابع کلاسیک مطلوبیت مصرف کننده خواهند بود.

باعنایت به اینکه در تفکرات مربط به توزیع درآمد دو رویکرد کلی تولیدی و توزیعی در ایـن زمینـه وجود دارد لذا در ادامه این مقاله به مباحث مربوط به تولید و رشد اقتصادی و همچنین نابرابری(ضریب جینی) و روابط این دو متغیر مهم افتصاد کلان پرداخته می شود.

فرضیه کوزنتس[۳]

سیمون کوزنتس نظریه خود پیرامون رشد اقتصادی و توزیع درآمد را برای اولین بار در سـال ۱۹۴۵ ارائه نمود .بر اساس این نظریه، نابرابری درآمدی در مراحل اولیه رشد اقتصادی افزایش یافته و پس از رسیدن به رشد اقتصادی به سطحی معین، نابرابری درآمدی کاهش می یابد. کوزنتس در مطالعات خود

---

۲. جزوه درسی موضوعات انتخابی در اقتصاد اسلامی، کارشناسی ارشد، دکتر صدر، دانشگاه شهید بهشتی سال ۱۳۷۰.

۳ . **Kuzents hypothesis.**

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

به این نتیجه می رسد که "سهم گروه‌های مرفه از تولید ناخالص داخلی در کشورهای در حال توسعه در مقایسه با کشورهای صنعتی، بزرگتر است. بعنوان مثال۵ درصد خانوارها در کشورهای در حال توسعه بیشتر از ۳۰ درصد از درآمد را جذب می‌نمایند در حالی که این نسبت در کشورهای پیشرفته در حدود ۲۰ الی ۲۵ درصد بوده است. همچنین سهم گروه‌های متوسط در کشورهای پیشرفته نسبت به کشورهای در حال توسعه بزرگتر می‌باشد. کوزنتس عنوان می‌نماید که در بلندمدت که هنگامی که رشد اقتصادی به حجم معینی برسد نابرابری بعد از آن کاهش خواهد یافت.[۴]

رشد اقتصادی به افزایش پیوسته تولید ناخالص داخلی یک کشور اطلاق میگردد.در نظریه‌های اقتصادی، رشد یا میسر بالقوه رشد یک مفهوم بلندمدت است. مدل‌های طراحی شده پیرامون رشد اقتصادی در نیمه دوم قرن بیستم تلاش نمودند که سطح و شیب میسر رشد اقتصادی را تعیین نموده و عوامل موثر بر آنها را شناسایی نمایند.

در مدل‌های رشد یکنواخت[۵] با فرض وجود تنها دو عامل کار و سرمایه، در واحدهای تولیدی، اثبات می‌شود که شیب تابع تولید بلندمدت همان نرخ سود می باشد و سهم سود از تولید، شیب تابع تولید بلندمدت در نقطه تعادل می‌باشد. لذا چنانچه کشوری در سطوح پایین تولید ملی بلندمدت خود قرار داشته باشد بدلیل اینکه در اوایل تابع تولید شیب آن زیاد است. تعادل دراین نقاط منجر به سهم بالای سرمایه از تولید نسبت به نیروی کار می‌گردد. به همین دلیل یکی از عوامل موثر نرخ سود بالای پول در کشورهای در حال توسعه و فقیر، سطح پایین تولید دراین کشورهاست. برعکس کشوری نظیر ژاپن که از سطح بالای تولید برخوردار می باشد(مقدار تولید در مجاورت ماکزیمم تابع تولید قرار دارد.) در آنجا شیب تابع تولید تقریبا نزدیک به صفر است.(سهم سرمایه از تولید در مقایسه با سهم دستمزد بسیار ناچیز می باشد). به همین دلیل نرخ سود پول در این کشور نزدیک به صفر می باشد. دراین شرایط سرمایه‌داران کشورهای مذکور بدلیل جلوگیری از صفر شدن سهم سرمایه اقدام به انتقال سرمایه به کشورهای پیرامون خود می نمایند.

براساس مطالب فوق در مراحل اول تولید، بدلیل اینکه مرتبا شیب تابع تولید افزایش می یابد لذا سهم سرمایه از تولید افزایش و در نتیجه سهم دستمزد از تولید کاهش می یابد. لذا در مراحل اولیه

---

٤٤. Kuzentes's "Economic growth and income inequality, op.cit, (1955).pp.7-18.

۵. جزوه درسی اقتصاد کلان ۲ ،کارشناسی ارشد، دکتر درکوش، دانشگاه شهید بهشتی سال ۱۳۷۰.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

رشد اقتصادی، با ثابت بودن سایر عوامل؛ توزیع درآمد بدتر می شود. با حرکت روی تابع تولید (افزایش تولید) و در نتیجه کاهش شیب آن، سهم سرمایه کاهش و سهم دستمزد افـزایش می‌یابـد. نهایـت ایـن روند ماکزیمم تولید می باشد که در آنجا سهم سرمایه به صفر می‌رسد. به عبارت دیگر در نهایـت تـابع تولید، تمام سهم تولید به دستمزد تعلق می‌گیرد. این رونـد همـان مسـیر U شـکل نظریـه کـوزنتس بصورت نظری است. براین اساس کشورهایی که در سطوح پایین تولید قرار دارند (با فرض تابـت بـودن عوامل اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و...) با افزایش تولید، با بدتر شدن توزیع درآمد مواجه خواهند شد. به عبارت دیگر افزایش تولید در این کشورها توزیع درآمد را نامناسب‌تر می نماید. و کاهش تولید منجر به بهبود توزیع درآمد خواهد شد. به همین دلیل بسـیاری از اقتصـاددانان بجـای اسـتفاده از شـاخص‌های نابرابری نظیر ضریب جینی از شاخص سن که یک شاخص رفاه اجتماعی محسوب می‌شود که ترکیبـی از تولید و توزیع درآمد در آن نهفته است را برای ارزیـابی وضـعیت یـک جامعـه در سـال‌های مختلـف استفاده می‌نمایند.

در این شرایط چنانچه توزیع درآمد در یک جامعه نسبت به سال قبل بهبود یابد، باید بررسـی شـود که تولید در این دوره زمانی چگونه تغییر نموده است. چرا که بهتر شدن وضعیت توزیع درآمد الزاما بـه معنی بهبود در رفاه اجتماعی نخواهد بود. همچنین در شرایطی که تولید در وضعیت رکود بسر می‌بـرد، باید بررسی شود که توزیع درآمد در آن جامعه نسبت به سال قبل چگونه تغییر نموده است. در برخی از شرایط، کاهش نابرابری، بواسطه کاهش تولیدات کل جامعه و رکود اقتصادی حاصل می‌شود که این امر به منزله گسترش فقر در جامعه خواهد بود. به عبارت دیگر همانگونه که در شرایطی افزایش تولید منجر به افزایش نابرابری می‌گردد. با فرض همان شرایط، کاهش تولید و رکود اقتصادی نیز منجر بـه کـاهش نابرابری و بهبود در توزیع درآمد خواهد شد.

براساس مطالب فوق در برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته برای رسیدن بـه اهـداف توسـعه در اینگونـه کشورها می‌باید دقت لازم در ترسیم اهداف اقتصادی صورت پذیرد. به عبارت دیگر چنانچه کشـوری در مراحل اولیه رشد اقتصادی خود قرار دارد، نمی‌توان همزمان رشد اقتصادی بالا به همراه مناسبتر شـدن توزیع درآمد در اهداف برنامه‌های توسعه را مد نظر قرار داد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

ضریب جینی

برای تجزیه و تحلیل میزان نابرابری، شیوه‌های مختلفی بوسیله اقتصاددانان بکار گرفته شده که یکی از آنها ضریب جینی که از متداول‌ترین شاخص‌های نابرابری درآمد است. شاخصی که دارای کمیتی بین صفر(عدم وجود نابرابری) و یک (نابرابری درنهایت خود) می‌باشد. در این شاخص چنانچه منابع مالی و یا درآمدی از افراد یاگروه‌های مرفه جامعه به افراد یا گروه‌های آسیب پذیر منتقل شود موجبات کاهش درشاخص مذکور شده و کمیت مطلق آن، به نحوه توزیع درآمد در گروه‌های میانی جامعه حساس می‌باشد. در توصیف ضریب جینی بصورت شکل هندسی این شاخص بصورت ذیل تعریف می شود.

انتگرال سطح بین خط ۴۵ درجه با منحنی لورنز تقسیم بر انتگرال سطح بین خط ۴۵ درجه بامحور x ها. لذا فرمول جبری ضریب جینی را به صورت زیر می‌توان نوشت

$$G = 1 - \sum_{i=1}^{n} (x_i - x_{i-1}) * (y_i + y_{i+1})$$

برای محاسبه شاخص رفاه اجتماعی از شاخصی که بوسیله آمارتیا سن[۶] ارائه گردیده، دراین مقاله استفاده شده است. شاخص رفاه اجتماعی توسط "سن" ترکیب تولید و توزیع را بطور همزمان مورد توجه قرار داده است. فرمول ارائه شده توسط آمارتیا سن به صورت ذیل می باشد.

$$W = Y(1-G)$$

که در آن

W= شاخص سن

Y = تولید

G = ضریب جینی

بررسی تحولات شاخص رفاه اجتماعی در مناطق شهری کشور طی سالهای ۹۶– ۱۳۴۸

[۶] Amartya SEN

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

قبل از شروع بحث پیرامون شاخص رفاه اجتماعی باید یادآوری گردد که بدلیل عدم انجام نمونه‌گیری هزینه درآمد خانوارهای مناطق شهری و روستایی درسال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۶۰ توسط مرکز آمار ایران، برای بدست آوردن آمار و اطلاعات در دو سال فوق، از میانگین سال قبل و بعد از آن بعنوان جانشین آنها استفاده شده است. بعنوان مثال برای بدست آوردن آمار و اطلاعات هزینه درآمد خانوارهای مناطق شهری در سال۱۳۵۷، از میانگین سال‌های ۱۳۵۶ و ۱۳۵۸ استفاده شده است.

آمار و اطلاعات جدول شماره ۴ نتایج بدست آمده از بررسی شاخص رفاه اجتماعی طی نیم قرن در مناطق شهری کشور را نشان می‌دهد. پایین‌ترین رقم شاخص رفاه اجتماعی با ۴۴/۸ واحد در سال ۱۳۴۸ و بالاترین رقم این شاخص با ۱۰۲/۲ واحد در سال ۱۳۸۶ بوقوع پیوسته است. در سال‌های بعد از۱۳۸۶، با وجود کاهش قابل ملاحظه ضریب جینی در مناطق شهری کشور، بدلیل منفی شدن نرخ رشد متوسط هزینه‌های واقعی خانوارها (بجز سال۱۳۸۹)، شاخص رفاه اجتماعی با کاهش قابل توجهی طی سال‌های ۹۵-۱۳۸۷ مواجه شده است. رقم این شاخص در سال ۱۳۹۶ به ۸۵ واحد رسیده که کمتر از رقم شاخص رفاه اجتماعی در سال ۱۳۸۲ می باشد.

در سال۱۳۶۶ نرخ رشد متوسط هزینه‌های واقعی خانوارها در حدود ۱۱/۲- درصد کاهش یافته و افزایش ضریب جینی در این سال در حدود ۱۵/. واحد بوده است. این در حالی است که در سال ۱۳۸۶ نرخ رشد متوسط هزینه‌های واقعی خانوارها در حدود ۲ درصد و کاهش ضریب جینی در این سال در حدود ۵/. واحد بوده است.

بالاترین نرخ رشد شاخص رفاه اجتماعی قبل از انقلاب در سال‌های ۱۳۴۹، ۱۳۵۳ و ۱۳۵۴ بوقوع پیوسته است. نرخ رشد شاخص رفاه اجتماعی در سال‌های فوق به ترتیب ۱۷/۴، ۴۳/۳ و ۳۰ واحد بوده بوده و پایین‌ترین نرخ رشد شاخص رفاه اجتماعی در این دوره در سال‌های ۱۳۵۰و ۱۳۵۲ بوقوع پیوسته است. نرخ رشد شاخص رفاه اجتماعی در دو سال فوق به ترتیب ۸/۵۴- و ۱۰/۲- واحد بوده است.

بالاترین نرخ رشد شاخص رفاه اجتماعی پس از انقلاب، در سال‌های ۱۳۶۲، ۱۳۷۰، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۸۱، ۱۳۸۳ و ۱۳۹۶ ایجاد شده است. نرخ رشد شاخص رفاه اجتماعی در سال‌های فوق به ترتیب ۶/۹۸، ۸/۷۸، ۶/۳۷، ۶/۷۸، ۷/۸۶، ۷/۹۴ و ۴/۴۵ واحد بوده و باید اشاره نمود که در سال‌های ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹ و ۱۳۸۱ بهبود در شاخص رفاه اجتماعی در کشور با افزایش متوسط هزینه‌های واقعی

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

خانوارها، به همراه بهبود در توزیع درآمد(کاهش در ضریب جینی) نیز در اقتصاد ایران بوقـوع پیوسـته است.

پایین‌ترین نرخ رشد شاخص رفاه اجتماعی پس از انقلاب، در سال‌های۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۷۴، ۱۳۸۸ و ۱۳۹۲ ایجاد شده است. نرخ رشد شاخص رفاه اجتماعی در سال‌های فوق به ترتیب ۱۶/۲- ، ۱۱/۳- ، ۹/۵۲- ، ۵/۳۴- و ۶/۵- واحد بوده است. قابل ذکر است که طی نیم قرن تنها در دوره ده سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۴ نرخ رشد شاخص رفاه اجتماعی منفی نبوده است.

میانگین و انحراف معیار شاخص رفاه اجتماعی طی نیم قرن بـه ترتیـب ۷۶/۲ و ۱۴/۸ بـوده اسـت. چنانچه میانگین شاخص رفاه اجتماعی بعلاوه و منهای دو برابـر انحـراف بـرای دامنـه خـارج از نرمـال استاندارد محاسبه شود(۱۰۵/۸ و ۴۶/۶) ملاحظه می شود که با وجود نوسانات زیاد در این شـاخص، در هیچ سالی(به استثنای سال ۱۳۴۸) شاخص رفاه اجتماعی (با وجود اعمال سیاست‌های متضـاد توسـط دولت‌های مختلف طی نیم قرن) از دامنه نرمال استاندارد خارج نشده است.

جدول شماره ٤ . روند شاخص رفاه اجتماعی، ضریب جینی و متوسط هزینه واقعی خانوارهای مناطق شهری کشور طی سال‌های ۹۶-۱۳٤۸(ثابت ۱۳۹۵)

شاخص رفاه اجتماعی	رفاه اجتماعی آمارتیا سن	متوسط هزینه واقعی خانوارها (میلیون ریال)	شاخص تورم(درصد)	ضریب جینی	متوسط هزینه خانوارها(میلیون ریال)	سال
۴۴,۸	۹۸۳۶	۱۷۵	۰,۰۵۲	۰,۴۳۷۰	۰,۰۹۰۸	۱۳۴۸
۵۲,۶	۱۱۵۴۴	۲۰۷	۰,۰۵۶	۰,۴۴۲۰	۰,۱۱۶	۱۳۴۹
۴۸,۱	۱۰۵۵۸	۱۹۸	۰,۰۵۶	۰,۴۶۸۰	۰,۱۱۱	۱۳۵۰
۵۴,۰	۱۱۸۵۳	۲۲۰	۰,۰۶۰	۰,۴۶۱۰	۰,۱۳۲	۱۳۵۱
۴۸,۵	۱۰۶۴۷	۲۰۴	۰,۰۶۹	۰,۴۷۸۰	۰,۱۴۱	۱۳۵۲
۶۹,۶	۱۵۲۶۲	۳۰۵	۰,۰۷۷	۰,۴۹۹۰	۰,۲۳۵	۱۳۵۳
۹۰,۴	۱۹۸۳۶	۳۹۸	۰,۰۸۵	۰,۵۰۲۰	۰,۳۳۹	۱۳۵۴
۸۳,۸	۱۸۳۸۶	۳۸۵	۰,۱۰	۰,۵۲۲۰	۰,۳۸۸	۱۳۵۵
۷۳,۲	۱۶۰۵۶	۳۵۱	۰,۱۳	۰,۵۴۲	۰,۴۳۸	۱۳۵۶
۷۵,۷	۱۶۶۰۹	۳۵۳	۰,۱۴	۰,۵۲۹۱	۰,۴۸۳	۱۳۵۷
۷۶,۲	۱۶۷۰۶	۳۴۵	۰,۱۵	۰,۵۱۶۱	۰,۵۲۸	۱۳۵۸
۷۲,۹	۱۵۹۹۰	۲۸۷	۰,۱۹	۰,۴۴۳۱	۰,۵۴۶	۱۳۵۹
۷۶,۸	۱۶۸۳۷	۳۰۵	۰,۲۳	۰,۴۴۸۶	۰,۷۱۵	۱۳۶۰
۷۹,۱	۱۷۳۴۸	۳۱۸	۰,۲۸	۰,۴۵۴۱	۰,۸۸۳	۱۳۶۱
۸۴,۶	۱۸۵۶۰	۳۴۹	۰,۳۲	۰,۴۶۸۱	۱,۱۱	۱۳۶۲
۸۵,۷	۱۸۷۹۶	۳۴۹	۰,۳۶	۰,۴۶۲۱	۱,۲۴	۱۳۶۳
۸۲,۴	۱۸۰۶۵	۳۳۸	۰,۳۸	۰,۴۶۵۱	۱,۲۸	۱۳۶۴
۶۹,۰	۱۵۱۳۷	۲۸۱	۰,۴۷	۰,۴۶۱۱	۱,۳۱	۱۳۶۵

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

۱۳۶۶	۱,۴۹	۰,۴۶۱۸	۰,۶۰	۲۴۹	۱۳۴۲۱	۶۱,۲
۱۳۶۷	۱,۸۰	۰,۴۳۴۱	۰,۷۷	۲۳۴	۱۳۲۳۱	۶۰,۳
۱۳۶۸	۲,۰۹	۰,۴۳۱۳	۰,۹۰	۲۳۱	۱۳۱۳۸	۵۹,۹
۱۳۶۹	۲,۲۹	۰,۴۴۵۲	۰,۹۸	۲۳۳	۱۲۹۳۳	۵۹,۰
۱۳۷۰	۳,۰۶	۰,۴۵۳۱	۱,۲	۲۵۷	۱۴۰۶۹	۶۴,۱
۱۳۷۱	۳,۸۰	۰,۴۲۱۹	۱,۵	۲۵۶	۱۴۸۲۷	۶۷,۶
۱۳۷۲	۴,۶۱	۰,۴۲۵۱	۱,۸	۲۵۴	۱۴۶۱۹	۶۶,۶
۱۳۷۳	۶,۲۴	۰,۴۱۵۱	۲,۵	۲۵۴	۱۴۸۶۷	۶۷,۸
۱۳۷۴	۸,۸۸	۰,۴۴۴۸	۳,۷	۲۴۲	۱۳۴۵۲	۶۱,۳
۱۳۷۵	۱۱,۱	۰,۴۳۹۱	۴,۵	۲۴۵	۱۳۷۲۹	۶۲,۶
۱۳۷۶	۱۳,۳	۰,۴۲۰۳	۵,۳	۲۵۲	۱۴۶۰۳	۶۶,۶
۱۳۷۷	۱۶,۷	۰,۴۱۴۶	۶,۳	۲۶۶	۱۵۵۹۳	۷۱,۱
۱۳۷۸	۲۰,۷	۰,۴۱۲۸	۷,۵	۲۷۵	۱۶۱۷۴	۷۳,۷
۱۳۷۹	۲۴,۲	۰,۴۱۱۰	۸,۵	۲۸۶	۱۶۸۲۷	۷۶,۷
۱۳۸۰	۲۸	۰,۴۱۹۹	۹,۴	۲۹۷	۱۷۲۴۳	۷۸,۶
۱۳۸۱	۳۵	۰,۴۱۹۵	۱۰,۹	۳۲۰	۱۸۵۹۹	۸۴,۸
۱۳۸۲	۴۱	۰,۳۹۹۶	۱۲,۶	۳۲۵	۱۹۴۹۵	۸۸,۹
۱۳۸۳	۵۱,۵	۰,۴۰۵۵	۱۴,۵	۳۵۴	۲۱۰۴۳	۹۵,۹
۱۳۸۴	۵۹,۲	۰,۴۰۵۸	۱۶,۰	۳۶۹	۲۱۹۳۵	۱۰۰,۰
۱۳۸۵	۶۷,۳	۰,۴۱۵۶	۱۸,۰	۳۷۵	۲۱۹۰۰	۹۹,۸
۱۳۸۶	۸۱,۳	۰,۴۱۳۶	۲۱,۳	۳۸۲	۲۲۴۱۶	۱۰۲,۲
۱۳۸۷	۹۴,۲	۰,۳۸۶۷	۲۶,۷	۳۵۳	۲۱۶۷۳	۹۸,۸
۱۳۸۸	۹۹,۲	۰,۳۸۹۳	۲۹,۵	۳۳۶	۲۰۵۱۶	۹۳,۵
۱۳۸۹	۱۱۴	۰,۳۸۴۱	۳۳,۲	۳۴۳	۲۱۰۹۶	۹۶,۲
۱۳۹۰	۱۳۳	۰,۳۵۶۸	۴۰,۳	۳۲۹	۲۱۱۷۱	۹۶,۵
۱۳۹۱	۱۶۴	۰,۳۵۴۲	۵۲,۶	۳۱۲	۲۰۱۵۶	۹۱,۹
۱۳۹۲	۲۰۶	۰,۳۵۱۳	۷۰,۹	۲۹۱	۱۸۸۴۷	۸۵,۹
۱۳۹۳	۲۳۵	۰,۳۶۰۹	۸۱,۹	۲۸۷	۱۸۳۱۷	۸۳,۵
۱۳۹۴	۲۶۲	۰,۳۶۸۱	۹۱,۷	۲۸۶	۱۸۰۷۹	۸۲,۴
۱۳۹۵	۲۸۴,۸	۰,۳۷۳۰	۱۰۰	۲۸۴,۸	۱۷۸۵۸	۸۱,۴
۱۳۹۶	۳۲۹,۵	۰,۳۷۹۳	۱۰۹,۷	۳۰۱	۱۸۶۵۴	۸۵,۰

مأخذ: ستون اول و دوم از هزینه، درآمد خانوارهای شهری مرکز آمار ایران، ستون سوم، بانک مرکزی و بقیه ستونها یافته های تحقیق می‌باشد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

جدول شماره ۵ . نرخ رشد متوسط هزینه واقعی خانوارها، ضریب جینی و شاخص رفاه اجتماعی مناطق شهری کشور طی سال‌های ۹۶-۱۳۴۸(درصد)

سال	نرخ رشد متوسط هزینه واقعی خانوارها	نرخ رشد ضریب جینی	نرخ رشد شاخص رفاه اجتماعی
۱۳۴۹	۱۸.۴	۱.۱۴	۱۷.۴
۱۳۵۰	-۴.۱	۵.۸۸	-۸.۵۴
۱۳۵۱	۱۰.۸	-۱.۵۰	۱۲.۳
۱۳۵۲	-۷.۲	۳.۶۹	-۱۰.۱۷
۱۳۵۳	۴۹.۴	۴.۳۹	۴۳.۳
۱۳۵۴	۳۰.۸	۰.۶۰	۳۰
۱۳۵۵	-۳.۴	۳.۹۸	-۷.۳۱
۱۳۵۶	-۸.۹	۳.۸۳	-۱۲.۷
۱۳۵۷	۰.۶	-۲.۳۸	۳.۴۴
۱۳۵۸	-۲.۱	-۲.۴۶	۰.۵۸
۱۳۵۹	-۱۶.۸	-۱۴.۱	-۴.۲۸
۱۳۶۰	۶.۳	۱.۲۴	۵.۲۹
۱۳۶۱	۴.۱	۱.۲۳	۳.۰۴
۱۳۶۲	۹.۸	۳.۰۸	۶.۹۸
۱۳۶۳	۰.۱	-۱.۲۸	۱.۲۷
۱۳۶۴	-۳.۴	۰.۶۵	-۳.۸۹
۱۳۶۵	-۱۶.۸	-۰.۸۶	-۱۶.۲
۱۳۶۶	-۱۱.۲	۰.۱۵	-۱۱.۳
۱۳۶۷	-۶.۲	-۶.۰۰	-۱.۴۲
۱۳۶۸	-۱.۲	-۰.۶۵	-۰.۷۰

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

۱۳۶۹	۰.۹	۳.۲۲	-۱.۵۶
۱۳۷۰	۱۰.۴	۱.۷۷	۸.۷۸
۱۳۷۱	-۰.۳	-۶.۸۹	۵.۳۸
۱۳۷۲	-۰.۹	۰.۷۶	-۱.۴۰
۱۳۷۳	-۰.۰۴	-۲.۳۵	۱.۶۹
۱۳۷۴	-۴.۷	۷.۱۵	-۹.۵۲
۱۳۷۵	۱.۰	-۱.۲۸	۲.۰۶
۱۳۷۶	۲.۹	-۴.۲۸	۶.۳۷
۱۳۷۷	۵.۷	-۱.۳۶	۶.۷۸
۱۳۷۸	۳.۴	-۰.۴۳	۳.۷۳
۱۳۷۹	۳.۷	-۰.۴۴	۴.۰۴
۱۳۸۰	۴.۰	۲.۱۷	۲.۴۷
۱۳۸۱	۷.۸	-۰.۱۰	۷.۸۶
۱۳۸۲	۱.۳	-۴.۷۴	۴.۸۲
۱۳۸۳	۹.۰	۱.۴۸	۷.۹۴
۱۳۸۴	۴.۳	۰.۰۷	۴.۲۴
۱۳۸۵	۱.۵	۲.۴۱	-۰.۱۶
۱۳۸۶	۲.۰	-۰.۴۸	۲.۳۶
۱۳۸۷	-۷.۶	-۶.۵۰	-۳.۳۱
۱۳۸۸	-۴.۹	۰.۶۷	-۵.۳۴
۱۳۸۹	۲.۰	-۱.۳۴	۲.۸۳
۱۳۹۰	-۳.۹	-۷.۱۱	۰.۳۵
۱۳۹۱	-۵.۲	-۰.۷۳	-۴.۷۹
۱۳۹۲	-۶.۹	-۰.۸۲	-۶.۵۰
۱۳۹۳	-۱.۴	۲.۷۳	-۲.۸۱
۱۳۹۴	-۰.۲	۲.۰۰	-۱.۳۰
۱۳۹۵	-۰.۴	۱.۳۳	-۱.۲۲
۱۳۹۶	۵.۵	۱.۶۹	۴.۴۵

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

برای تعیین اثرات اجزائ شاخص رفاه اجنماعی بطور معمول از مشتق کلی شاخص استفاده می‌شود. مشتق کلی شاخص سن را می‌توان به صورت ذیل نوشت

$$d w = (۱- G) dy - y dG$$

با استفاده از مشتق کلی فوق می‌توان تغییرات و نوسانات در رفاه اجتماعی را طی سال‌های مختلف مورد ارزیابی قرار داده و همچنین تغییرات در این متغیر را براساس تاثیر عوامل دوگانه تولید و توزیع درآمد مشخص نمود. جزئ اول مشتق، مربوط به تغییرات متوسط هزینه واقعی یک خانوار به قیمت های ثابت سال ۱۳۹۵ و اثر آن بر رفاه اجتماعی و جزئ دوم آن مربوط به تغییرات ضریب جینی و اثر آن بر رفاه اجتماعی می باشد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود نرخ رشد میانگین واقعی هزینه کل مناطق شهری به طور متوسط طی نیم قرن اخیر (۹۶-۱۳۴۸) در حدود ۱/۶ درصد افزایش یافته است. از طرف دیگر کاهش ۲۲/. واحد درصدی در ضریب جینی طی این دوره، رشد حاصله را تحت تأثیر قرار داده، به‌گونه‌ای‌که به طور متوسط، افزایشی درحدود ۱/۸ درصدی در شاخص رفاه اجتماعی مناطق شهری را در پی داشته است. در توضیح این موضوع می‌توان عنوان نمود که همانگونه که در صفحات قبل به آن اشاره گردید باید توجه نمود که چنانچه توزیع درآمد در یک جامعه نسبت به سال قبل بهبود یابد، باید بررسی شود که تولید در این دوره زمانی چگونه تغییر نموده است. همچنین در دوره‌هایی که توزیع درآمد در یک جامعه نسبت به سال قبل بدتر شده، باید بررسی شود که آیا تولید در این دوره زمانی افزایش یافته است؟

منابع و ماخذ

منابع فارسی:

۱- اسلامی، سیف الله، یارانه و خط فقر ،فصلنامه پژوهش ها و سیاست های اقتصادی، معاونت امور اقتصادی ۱۳۷۹.

۲- اسلامی، سیف الله، اثر سیاست های حمایتی دولت بر نابرابری، همایش چالش ها و چشم اندازهای توسعه ایران، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور اسفند ماه ۱۳۸۱.

۳- اسلامی، سیف الله، اثر برخی از متغیرهای اقتصاد کلان برتوزیع درآمد، همایش اقتصاد ایران در گام نهم، وزارت امور اقتصادی ودارایی مردادماه ۱۳۸۵.

۴- اسلامی، سیف الله، بررسی تحقق اهداف برنامه پنجم توسعه پیرامون توزیع درآمد ، همایش برنامه پنجم توسعه ؛ مجلس شورای اسلامی خردادماه ۱۳۸۹.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

۵- اسلامی، سیف الله، نگرشی اقتصادی بر جنبش ضد وال استریت، مجله اقتصادی معاونت امور اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارائی، شماره ۷و۸ سال یازدهم مهرماه ۱۳۹۰. مهرماه ۱۳۹۰ .
۶- جزوه درس اقتصاد کلان ۲، کارشناسی ارشد، دکتر درکوش، دانشکده اقتصاد دانشگاه شهید بهشتی سال ۱۳۷۰.
۷- جزوه درسی موضوعات انتخابی در اقتصاد اسلامی، کارشناسی ارشد، دکتر صدر، دانشکده اقتصاد دانشگاه شهید بهشتی سال ۱۳۷۰.
۸- شهیکی تاش، محمد نبی و صابر مولایی و الهام شیوایی، سنجش کاردینالی رفاه و ارزیابی اثر متغیرهای کلان برتغییرات رفاه درایران برمبنای رگرسیون فازی، فصلنامه پژوهش ها و سیاست های اقتصادی، معاونت امور اقتصادی وزارت دارایی، شماره ۶۵ ، بهار ۱۳۹۲.
۹- رئیس دانا، فریبرز، نقد و بررسی چند الگوی نظری در اقتصاد رفاه، فصلنامه رفاه اجتماعی دانشگاه علوم بهزیستی سال دوم شماره ۳، بهار ۱۳۸۱
۱۰- صیادزاده، علی و سید محمد مهدی احمدی، بررسی تابع رفاه اجتماعی آمارتیاسن در ایران: یک تحلیل نظری و تجربی، نامه مفید، دانشگاه مفید، دی ماه ۱۳۸۵.
۱۱-جلالی، محسن، بررسی تابع رفاه اجتماعی در ایران، فصلنامه روند، بهار و تابستان ۱۳۸۶.
۱۲-اشرفی،یکتا و زینت گلی، بررسی وضعیت توزیع درآمد با استفاده از محاسبه ضریب جینی و شاخص رفاه سن طی سالهای ۱۳۸۶-۱۳۶۸ مجله اقتصادی معاونت امور اقتصادی، اسفند ۱۳۸۷.
۱۳-نیلی، فرهاد ، رشد اقتصادی، توزیع درآمد و رفاه اجتماعی در سالهای ۷۲-۱۳۶۱ ، مجله برنامه و بودجه، شماره ۱، سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۵ .
۱۴-نیلی، مسعود ، و علی فرحبخش، ارتباط رشد اقتصادی و توزیع درآمد، مجله برنامه و بودجه شماره ۳۴ و ۳۵ ، سازمان برنامه و بودجه ، سال ۱۳۷۷.
۱۵-نیلی، فرهاد ، رشد اقتصادی و توزیع درآمد، مجله برنامه و بودجه ، شماره ۳۸ و ۳۹ سازمان برنامه و بودجه سال ۱۳۷۸.
۱۶- عادل زاده، رسول، بررسی روند شاخص های توزیع درآمد در استانهای کشوربه تفکیک مناطق شهری و روستایی طی دوره ۸۴-۱۳۵۰، پژوهشکده آمار مرکز آمار ایران اسفندماه ۱۳۸۶.
۱۷-سامتی، مرتضی"عدالت اجتماعی و توزیع درآمد در ایران"، وزارت اقتصاد و دارایی، ۱۳۷۵.
۱۸-جلالی، محسن، تجزیه ضریب جینی و کشش درآمدی آن در ایران، فصلنامه روند، تیرماه ۱۳۸۵.
۱۹-عادلی، محمد حسین و علی رنجبرکی، بررسی رابطه بلندمدت بین رشد اقتصادی و توزیع درآمد در ایران، فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی شماره ۱۸ پائیز ۱۳۸۴.
۲۰-بهشتی، محمد و رضا صدیق، آزمون موتور رشد کالدور در اقتصاد ایران در دوره ۷۹-۱۳۳۸، فصلنامه پژوهش های اقتصادی ایران شماره ۲۸، پائیز ۱۳۸۵.
۲۱-مرکز آمار ایران، هزینه، درآمد خانوارهای شهری و روستایی طی سالهای ۹۶-۱۳۴۸.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]

منابع لاتین:

۱- *Kuznetes's "Economic growth and Income Inequality, op. Cit, 1955, PP. 7-18.*

۲- *- Sen, A., On Eonomic Inequality, Oxford, Colrendon Press,1973.*

۳- AGHION, P. and BOLTON, P, "Distribution and Growth in Models of Imperfect Capital Markets,"European Economic Review, 36,1992.

٤- LARS P. FELD, JUSTINA A.V. FISCHER, GEBHARD KIRCHGÄSSNER, The Effect of Direct Democracy on Income Redistribution:Evidence for Switzerland Phillips-University of Marburg, University of St. Gallen and CESifo University of St. Gallen, SIAW-HSG , CESifo and Leopoldina.

٥- *Provisional data from OECD* Income distribution and poverty database Oct 18, **2011**.

٦- Saint-Paul, Gilles, and Thierry Verdier, "Inequality, Redistribution and Growth: A Challenge to the Conventional Political Economy Approach,"European Economic Review 40، 1996**.**

۷- D. G. Champernowne, A Model of Income Distribution, the Economic Journal, Vol. 63, No. 250. Jun, 1953.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-13]